

Trøndelag Forskning og Utvikling

Trøndelag R & D Institute

Attraktivitet og verdiskaping

– Om mulige sammenhenger

Roald Sand
Espen Carlsson
Margrete Haugum

TFou- rapport 2016:1

Tittel : Attraktivitet og verdiskaping
Om mulige sammenhenger

Forfatter(e) : Roald Sand, Espen Carlsson og Margrete Haugum

TFoU-rapport : 2016:1

ISBN : 978-82-7732-227-8

ISSN : 0809-9642

Prosjektnummer : 2709

Oppdragsgiver : Distriktssenteret

Kontaktperson : Lillian Hatling

Oppdragets størrelse : NOK 50 000

Prosjektleder : Margrete Haugum

Medarbeider(e) : Roald Sand, Espen Carlsson

Foto forside : xx Kreditering / sjekk opphavsrett

Sammendrag : Rapporten ser på sammenhenger mellom attraktivitet og verdiskaping

Emneord : Attraktivitet, verdiskaping

Dato : Januar 2016

Antall sider : Xx

Status : Offentlig

Utgiver : Trøndelag Forskning og Utvikling AS
Postboks 2501, 7729 STEINKJER
Telefon 74 13 46 60

FORORD

Hva som gjør steder og regioner attraktive for folk og næringsliv er stadig tilbakevendende tema. Kommunal og moderniseringsdepartementet (KMD) og Kompetansesenter for distriktsutvikling ønsket å samle kunnskap omkring temaet gjennom å arrangere et arbeidsverksted og bestille et påfølgende arbeidsnotat.

Roald Sand og Margrete Haugum deltok på arbeidsverkstedet og i tillegg har Espen Carlsson deltatt i tenkingen omkring temaet og notatskrivingen. Prosjektet har hatt en ramme på NOK 50 000, inkl. medgått tid til møtedeltagelse for to personer i Oslo, 10. desember 2015.

Steinkjer, januar 2016

Margrete Haugum

Prosjektleder

INNHold

	side
FORORD	i
INNHold	ii
FIGURLISTE	Feil! Bokmerke er ikke definert.
TABELLER	Feil! Bokmerke er ikke definert.
SAMMENDRAG	Feil! Bokmerke er ikke definert.
1. Innledning	1
1.1 Problemstilling	1
2. Sentrale begreper og definisjoner	3
2.1 Innledning	3
2.2 Hvordan løfte verdiskapingen?	5
3. Ulike tilnærminger til å vurdere Attraktivitet og verdiskaping	9
3.1 Aktørmodeller	9
3.2 Aggregerte modeller	10
3.3 Blandingsmodeller	12
4. Sammenfatning og konklusjon	14
LITTERATURLISTE	15

1. INNLEDNING

Trøndelag Forskning og Utvikling AS, Vista Analyse, Telemarksforskning, Samfunnsforskning AS, Oxford Research og Menon, ble av Kommunal- og moderniseringsdepartementet ved Regionalpolitisk avdeling og Kompetansesenter for Distriktsutvikling (Distriktssenteret) invitert til arbeidsverksted den 10.12.2015 om attraktivitet og verdiskaping.

Arbeidsverkstedet var del av en større kunnskapsutviklingsprosess med fokus på å frambringe kunnskap om sammenhenger mellom attraktivitet, verdiskaping og hvordan det offentlige skal innrette tiltak i regional- og distriktpolitikken. De ulike miljøene fikk både felles og mer spesifikke bestillinger til presentasjonene i arbeidsverkstedet. Arbeidsverkstedet skulle følges opp av deltakerne med et notat i etterkant. Dette notatet er Trøndelag Forskning og Utvikling sitt bidrag i kunnskapsutviklingsprosessen.

1.1 Problemstilling

I forbindelse med arbeidsverkstedet ble de seks inviterte miljøene utfordret på tre felles problemstillinger og en spesifikk problemstilling til det enkelte miljø. De felles problemstillingene var:

- Å bidrag til å identifisere og belyse ulike innganger til sammenhengene, med utgangspunkt i eksisterende kunnskap (både egen og produsert av andre) og forslag til mulige nye innganger som kan undersøkes empirisk.
- Å problematisere og definere/avgrense begrepene. Vi legger ingen klar definisjon av verdiskaping eller attraktivitet til grunn i inngangen til arbeidet, men tar utgangspunkt i mål 3 i distrikts- og regionalpolitikken når det gjelder attraktivitet.
- Å drøfte hvordan det faktum at kommuner og regioner har svært ulike utgangspunkt (både demografisk, geografisk og næringsmessig) gir implikasjoner i forhold til sammenhengene.

Trøndelag Forskning og Utvikling AS ble i tillegg spesifikt utfordret på følgende:

- Hva har lokal og regional innsats rettet mot bosetting/bolyst, av betydning for lokal og regional verdiskaping? Under hvilke betingelser?

Problemstillingene over ble besvar i presentasjonen som ble holdt på arbeidsverkstedet. Dette notatet er et trinn videre i kunnskapsutviklingsprosessen og bygger videre på det som skjedd i arbeidsverkstedet. Vi har derfor videreutviklet problemstillingene til følgende:

- Hvilke innganger finnes til sammenhengene mellom attraktivitet og verdiskaping og hva kjennetegner dem?

- Hvilke begreper er sentrale og hvordan kan de defineres?
- Hvilken betydning har kontekst og hvordan relateres den til alternative stedlige begreper?

Rammen for oppdraget, både økonomisk og tidsmessig, gjør at disse sammensatte spørsmålene kun besvares med en enkel presentasjon og diskusjon i foreliggende notat.

2. SENTRALE BEGREPER OG DEFINISJONER

“Explaining the growth and change of regions and cities is one of the great challenges for social science. Cities or regions, like any other geographical scale of the economic system, have complex economic development processes that are shaped by an almost infinite range of forces. There is a thorny question as to what social science should aim to do in the face of such complexity” (Storper 2011: 333)

2.1 Innledning

Flere begreper er sentrale når sammenhenger mellom attraktivitet og verdiskaping studeres. I dette kapitlet trekker vi fram de to hovedbegrepene attraktivitet og verdiskaping. I tillegg sier vi litt om vekst, innovasjon og utvikling. Avslutningsvis ser vi på sammenhengen mellom disse begrepene.

Begrepet attraktivitet stammer fra adjektivet attraktiv og er en beskrivelse av at f.eks. steder, jobber, personer er tiltrekkende, populære eller fristende.¹ Når stedlig eller regional attraktivitet knyttes til verdiskaping er det ofte underforstått at attraktivitet er et samlebegrep for flere forhold, enkelt illustrert med det å bo, arbeide og besøke. Attraktivitet er imidlertid et subjektivt begrep fordi ulike personer kan ha ulike oppfatninger av når, hva og i hvilke kombinasjoner noe er eller gjøres attraktivt for dem. Dette kan for eksempel relateres til motiv for iverksetting av flytting (jf. Sørli et al. 2012), det være seg arbeid, bolig, sted/miljø, sosialt nettverk og familie samt utdannings- og helsetilbud. Attraktivitetsbegrepet må derfor relateres til noe for å gi mening. Attraktivitet knyttet til steder og regioner reiser fort et spørsmål om kontekst og kriterier, eller sagt på en annen måte – hva som utgjør de attraktive elementene ved steder og regioner, noe som igjen er subjektivt, selv om det finnes noen fellesnevnerne.

I følge Johansson et al. (2015:11) handler attraktive regioner om de som kan tiltrekke seg husholdninger og bedrifter og få disse til å bli, og som de skriver, med henvisning til potensialet for vekst/ verdiskaping:

«De kan då bidra till en dynamisk och diversifierad regional marknad med stark tillväxtpotential. Det råder ett dubbelriktat samband mellan hushåll och företag. Hushåll lockas generellt till regioner som har ett brett och diversifierat utbud av såväl hushållstjänster som företag, eftersom det ökar förutsättningarna att hitta kvalificerade jobb. Även företagen tjänar på att ha tillgång till ett diversifierat utbud av arbetskraft. Möjligheterna att hitta rätt person till rätt tjänst ökar då» (ibid.).

Verdiskaping knyttes i denne sammenhengen til å skape økonomiske verdier gjennom ulike former for vare- og tjenesteproduksjon. Begrepet vekst, som er hentet fra biologien, oppfattes ofte som en forutsetning for å opprettholde verdiskapingen. Schumpeter (1934) ga innovasjon - gjennom «kreativ destruksjon» og innføringen av nye elementer eller nye kombinasjoner av gamle elementer i økonomisk virksomhet - en nøkkelbetydning i

¹ www.no.thefreedictionary.com/attraktiv

kapitalismen. Innovasjonsforskningen er i dag svært sammensatt, men forståelsen synes fortsatt å være sterkt forankret i Schumpeters arbeider. Begrepet har fått stadig større utbredelse og innovasjon betraktes i dag som en driver for vekst og utvikling på ulike geografiske nivå.

Innovasjonsbegrepet er positivt ladet og tett knyttet til begrep som verdiskaping, attraktivitet og attraktive regioner (Wincent et al. 2015: 65). Men, forbindelsen mellom attraktivitet, innovasjon og økonomisk utvikling/verdiskaping, er komplisert og årsakssammenhengene er ofte vanskelig å fange og tolke. Årsaken til dette er ifølge Johansson mfl. (2015) at økonomisk verdifull kunnskap, som kan foredle en mengde innsatte ressurser til en høyere verdi, er vanskelig å observere. Den er nemlig satt sammen av en rekke delkomponenter, for eksempel:

«...individuelle ferdigheter, organisatorisk kompetens och skickligt ledarskap. Den består också av kunskap som lagras i insatsvaror, företagsrutiner, databaser och ett kollektivt minne. Den utgörs av tillgången till extern kunskap inom företagsgruppen, hos kunder, leverantörer, konsulter och konkurrenter. Den består av tillgång till kunskap hos strategiska samarbetspartners, universitet, högskolor och forskningsinstitut» (Johansson et al. 2015: 11)

Økonomisk verdifull kunnskap skapes derfor på to fronter, både gjennom evnen til å generere egen kunnskap, og av evnen til å nyttiggjøre seg ekstern kunnskap fra fjern og nær. Som Johansson et al. (2015: 11) slår fast:

«Trots att forskningsobjektet är svårångat finns omfattande exempel på att egenskaper och attraktion i företagens lokala miljö är mycket betydelsefulla för deras konkurrenskraft. Forskningslitteraturen visar att täta och kunskapsintensiva storstäder och storstadsregioner spelar en speciell roll i denna process. I storstadsregionerna finns unika möjligheter för aktörer att träffas personligen och utbyta information och komplex kunskap som till sin natur är avståndskänslig. Mötena är av både formell och informell karaktär. Täta stadsmiljöer, där företag och hushåll är lokaliserade nära varandra, möjliggör därmed snabba informationsflöden och skapar på så vis attraktiva regioner»

I litteraturen ser vi altså at egenskaper ved bedrifters lokale miljø, personlige møter og deling av kunnskap og kompleks informasjon er eksempel på faktorer som forklarer bedrifters konkurransekraft, individers flyttevalg og dermed regioners verdiskaping og attraktivitet. I forskningen dominerer f.eks. to hypoteser på hvorfor nyutdannede studenter konsentreres til storbyer (Andersson et al. 2015): 1) de fremstår som attraktive livsmiljø gjennom et bredt tilbud av kultur, handel og fornøylesliv, 2) det er tilbudet av attraktive arbeidsmuligheter som lokker.

Begge hypoteser bruker med andre ord et samfunnsfenomen (livsmiljø og arbeidsmuligheter) til å forklare bostedsvalg for individer eller grupper av individer. Sammenhengene kan ved første øyekast virke opplagte, men blir straks mer kompliserte når vi ser nærmere på de. Hvordan foregår egentlig dette med valg av bosted? Hvordan skapes arbeidsplasser og grunnlag for verdiskaping? Hva er sammenhengene mellom «livsmiljøfaktorer», arbeidsplasser og bostedsvalg? Hva er sammenhengene mellom attraktivitet og verdiskaping? Hvordan kan eventuelle sammenhenger belyses?

2.2 Hvordan løfte verdiskapingen?

Verdiskaping i betydningen lønn til arbeidskraft og avkastning på investert kapital, er ofte i fokus når bedrifter og samfunn har fokus på utviklingsarbeid. En grunn til fokuset på arbeidsplasser, har vært den sterke empiriske sammenhengen mellom vekst i tilfang på arbeidsplasser og vekst i antall bosatte arbeidstakere i befolkningen samt at disse igjen får barn og skaper grunnlag for en bredere befolkningsvekst.

Det tradisjonelle fokus i tilhørende lokale utviklingsprosjekter og tiltak har vært det å skape lokale arbeidsplasser. Omstillingsprogram og en rekke mindre prosjekter og program har åpenbart hatt et fokus på dette, se for eksempel Sand et al. (2010). Når folk er blitt mer mobile og kan bo langt fra arbeidsplassen, har dette med pendling og valg av bosted innenfor en arbeidsmarkedsregion fått større betydning. Gjennom lang tid har det derfor vært fokus på hvordan infrastruktur kan bidra til å skape attraktive samfunn for bosetting og næringsutvikling.

De siste 10-20 årene har tradisjonell teori, blitt utfordret av en teori om at man kan oppnå gode resultater ved å satse på å tiltrekke seg nye innbyggere først og at man deretter får vekst i næringslivet. I Norge kan for eksempel det omfattende statlige Tettstedprogrammet fra 2000-2005, relateres til Florida (2002) sin teori om toleranse, kreativitet og talent, da man her prøvde å skape vekst ved å skape en mer tiltalende form på kommunesentraene. Florida (2002) kan sies å konkludere med at man bør satse på å tiltrekke seg mennesker og da helst kreative mennesker, gjennom å bygge attraktive bosteder og prioriter bostedskvaliteter. Som bl.a. Isaksen (2005) påpeker må vi imidlertid huske at Florida i vesentlig grad studerte svært store amerikanske byer, og disse må i utgangspunktet anses å ha gode næringsmiljøer for kunnskapsbedrifter.

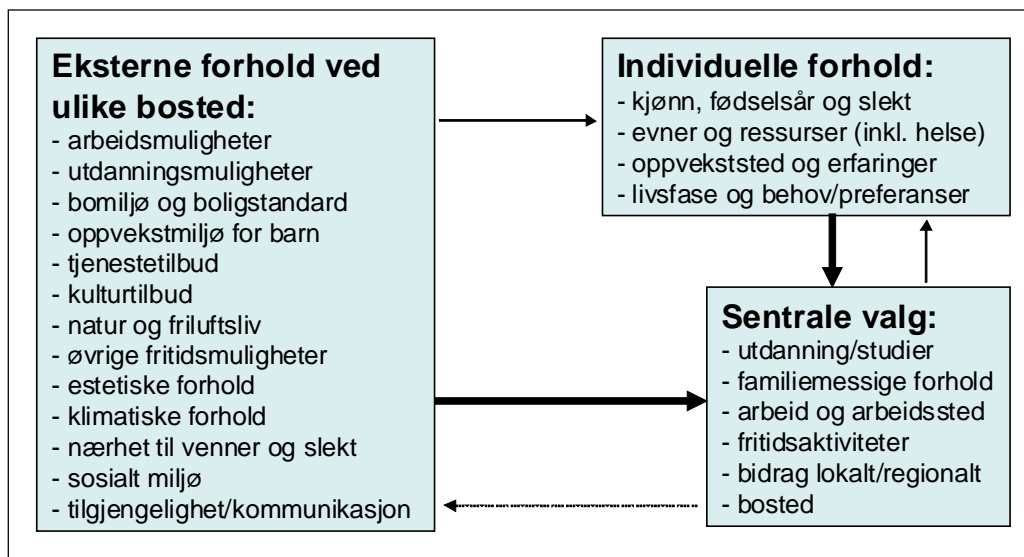
Pr i dag foreligger det ikke forskning som støtter sterkt opp om at det å satse på å tiltrekke seg mennesker først, gir betydelige effekter i norske kommuner eller regioner (Isaksen 2005, Skålnes et al. 2011, Grimsrud og Aure 2013, Carlsson et al. 2013). Isaksen (2005: 49-50) konkluderer med at «satsing på utvikling av bostedskvaliteter som strategi for å oppnå vekst i kunnskapsintensive næringer, først og fremst er relevant i (...) (storby)regioner som i hvert fall til en viss grad synes å ha et fungerende business climate for kunnskapsintensive næringer. *Flertallet av norske regioner må trolig først og fremst satse på å utvikle sitt næringsmiljø og næringsrelevante virkemidler om de ønsker å satse på vekst innen kunnskapsintensive næringer*».

Enkeltstående suksesshistorier kan selvsagt ikke avvises, f.eks. at enkelte tilflyttere skaper sine egne eksportorienterte arbeidsplasser, men generelt er det svært få områder med positive resultater fra tilflyttingsprosjekter basert på å utvikle livsmiljøfaktorer uten å også gjøre noe med arbeidsplassene. Effekter av tiltak er her som ellers svært avhengig av omstendighetene. Vi kan bl.a. anta at satsing på å tiltrekke seg mennesker lykkes bedre om en eller flere av følgende betingelser er oppfylt:

- Det er problemer med å rekruttere arbeidskraft til konkrete ledige stillinger eller stillinger som kunne blitt utlyst om arbeidsgiver har tro på at relevante personer vil søke

- Innpendlingen har økt mye til stedet fra omkringliggende små kommuner og/eller fra byer/større kommuner
- Avstandene til større arbeidsmarkeder, tilsier at utpendlingen kan øke betydelig

Tilhørende problemstillinger og sammenhenger kan blant annet belyses med modeller for valg av bosted, eventuelt utdanningssted og arbeidssted. En god del forhold som påvirker slike valg vises i figuren nedenfor:

Figur 2.1: Faktorer som påvirker bostedsvalg (Kilde: Sand 2008)

Figuren viser ulike forhold som påvirker personers sentrale valg av utdanning, når man danner familie og får barn, hva man velger av arbeid og arbeidssted, om man kjøper og eventuelt hvordan man bruker fritidshus og hvordan dette påvirker fritidsaktiviteter man skaper eller deltar på, om man velger å skape arbeidsplasser eller annet som påvirker bostedet og hvilket bosted man til slutt velger. De brede pilene i figuren viser den antatt sterkeste årsaksretningen, mens de tynnere pilene tilbake viser at sammenhengene ikke er entydig i en retning. For eksempel vil de sentrale valgene man gjør med hensyn på familie, bosted og aktiviteter man er med på, påvirke behovene, verdiene og preferansene i de ulike livsfasene man er i.

Alle faktorene kan være viktig for en person eller familie som vurderer ulike bosteder. Enkelte faktorer er imidlertid mer grunnleggende enn andre, spesielt dette med tilgang på arbeid og bolig. For personer i arbeidsstyrken vil som regel alltid dette med tilgang på arbeid eller muligheten til å skape seg et levebrød være en nødvendig betingelse for bosettingsvalg.

Hvordan faktorer rundt livsmiljø og attraktivitet påvirker de individuelle valgene og virkningene på samfunnsnivå kan vises med et eksempel fra investering i transportinfrastruktur i en region hvor det kan identifiseres et klart utviklingspotensial for

eksempel i form av uutnyttede ressurser, vekstkraftige bedrifter som mangler kompetanse eller det er arbeidskraft som vil bosette seg der:

- Næringslivet får reduserte kostnader gjennom lavere tidsforbruk og andre transportkostnader med å forflytte varer og personer fra et punkt til et annet
- Regionen blir mer attraktiv som bosted og arbeidssted fordi det blir lettere å pendle til og fra regionen. Dette vil blant annet gjøre det lettere å få jobb for begge personene i et parforhold.
- Funksjonsevnen i arbeidsmarkedet vil generelt bedres og man vil få en bedre utnyttelse av arbeidskraften i området. Dette kan blant annet motvirke utflytting i perioder med sviktende lokalt næringsgrunnlag
- Næringsliv og offentlig sektor får økt mulighet til å rekruttere medarbeidere med ulike typer kompetanse
- Utdannings- og kompetansenivået i distriktene vil kunne bedres, noe som ofte framheves som en viktig faktor for økonomisk vekst.
- Vekstevnen i etablert næringsliv i regionen kan øke og regionen blir mer attraktiv å lokalisere seg i for nyetablerere og næringsliv i andre regioner
- Næringslivet som er rettet mot lokal etterspørsel kan oppleve omfordelingsvirkninger innad i regionen når befolkningen blir mer mobil
- Næringsliv som er basert på tilreisende og etterspørsel utenfra vil øke vekstevnen men da i konkurranse med andre slike virksomheter
- Vekst i deler av næringslivet gir videre økt sysselsetting, ringvirkninger i form av økt lokal etterspørsel etter varer og tjenester, økte kommuneinntekter, økt tilbud av tjenester, økt velferd og høyere bosetting.

Nye og eksisterende virksomheter velger gjerne lokalisering og nivå på satsinger etter å ha vurdert faktorer som (Sand 2010):

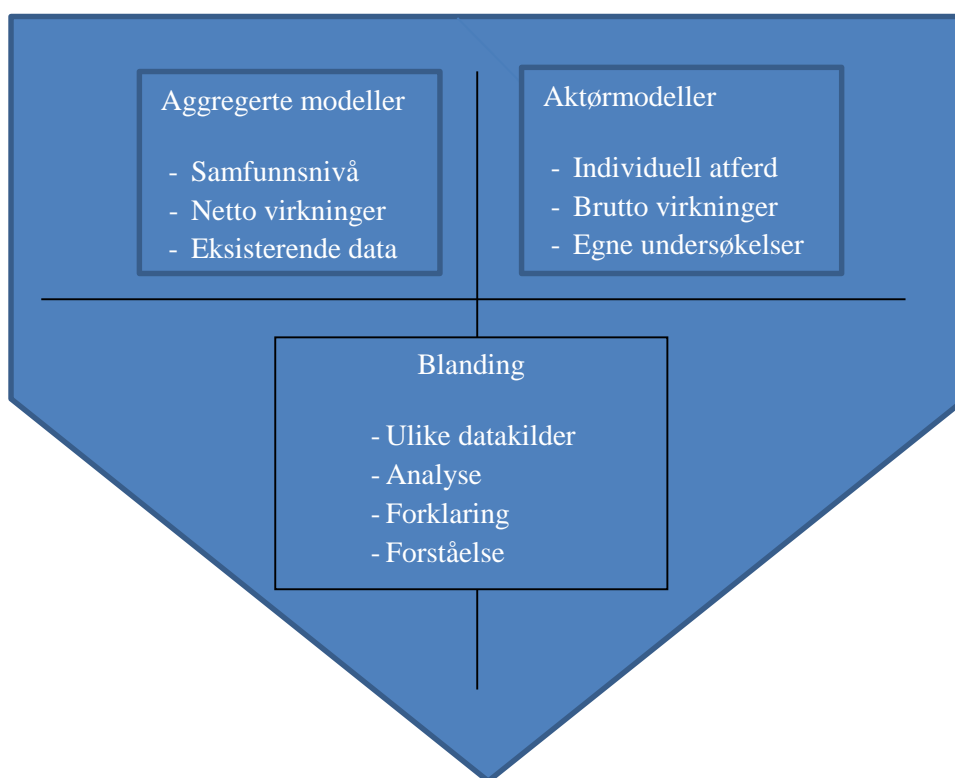
- Pris og tilgang på næringsareal
- Pris og tilgang på naturressurser, kvalifisert arbeidskraft og andre innsatsfaktorer
- Nærhet til markeder og transport- og kommunikasjonskostnader
- Mulighet til å ta del i selvforsterkende bedriftsklynger eller utviklingsmiljøer
- Historie/tradisjon til eierne (svært mange lokaliseringer bestemmes av dette)

Om attraktivitetsskapende tiltak medfører en vesentlig forbedring av denne type forhold, kan det gi betydelig næringsmessig vekst. Kvalifisert eller kompetent arbeidskraft har de fleste bedrifter eller samfunn utfordringer med å få tak i en eller annen grad. Spesielt gjelder dette nøkkelpersoner innen utvikling og salg, dvs. personer som kan gå direkte inn å utvikle eksisterende eller nye virksomheter. Ulike livsmiljøfaktorer kan her vært svært viktig for å tiltrekke seg slike folk, men hvordan man eventuelt lykkes med dette fins det begrenset med kunnskap om.

Ufaglært arbeidskraft i produksjonslinja kan være en utfordring i f.eks. fiskeindustrien, men løses gjerne med å satse på arbeidsinnvandring. I så fall løser man problemet uten å utvikle attraktiviteten for norske arbeidstakere, men tilbyr i stedet dette til utenlandske arbeidstakere. I den grad den norske bygda eller byen har bedre livsmiljøfaktorer enn disse hadde fra før, grenser også dette opp mot hvordan attraktivitet påvirker verdiskapingen selv om hovedpoenget her naturlig nok er arbeidsplassmotivet.

3. ULIKE TILNÆRMINGER TIL Å VURDERE ATTRAKTIVITET OG VERDISKAPING

I dette kapitlet presenterer vi tre ulike tilnærminger til sammenhengen mellom attraktivitet og verdiskaping. Vi har valgt å benevne dem som aktørmodeller, aggregerte modeller og blandingstilnærminger. Aktørmodeller tar utgangspunkt i konkrete aktører og hvordan attraktivitet påvirker individer, politikere og bedrifters atferd og verdiskapende aktiviteter. Aggregerte modeller er i denne sammenheng ikke summen av aktørenes atferd, men gjelder ulike sammenhenger på samfunnsnivå som kan identifiseres gjennom bruk av eksisterende data på et aggregert nivå, slik som kommuner. Blandingstilnærminger er som navnet indikerer ulike kombinasjoner mellom aktør- og aggregerte modeller.

I figuren er de tre modellene sammenstilt med ulike stikkord knyttet til dem.

3.1 Aktørmodeller

Denne modellen tar ofte utgangspunkt i at samfunnsutviklingen blir her sett på som summen av individuell adferd. Attraktivitet blir gjerne definert som de forhold individene sier var viktige for valget, noe som kan relateres til natur, bosted, jobbmuligheter, familie eller andre personer eller noe annet som gjør stedet attraktivt for den enkelte.

Gjennom utviklingsprosjektet for Verran Kommune i forbindelse med at en stor industribedrift ble vurdert nedlagt, undersøkte vi f.eks. hvordan ulike forhold spilte inn

på de utsatte ansattes valg av bosted, og hvordan dette kunne bli endret ved behov for ny jobb (Sand og Storø 2006). Dette ga informasjon om lokalsamfunnenes attraktivitet og villigheten til å evt. pendle langt fra nåværende bosted for individer med og uten familier med barn osv.

Gjennom bolystprosjektet i Verran (Haugum & Sivertsen 2010) ble det gjennomført en spørreskjemaundersøkelse blant innbyggerne. Her fremkom det tydelig at naturen og trygghet i lokalsamfunnet var viktig for valg av bosted. Altså forhold som bidro til å gjøre stede attraktivt for innbyggerne. I denne undersøkelsen så man at innbyggernes selvbilde var med på formingen av den lokale identiteten. Et sted får sin identitet fra fortid, nåtid og framtidspirasjoner (Kvidal og Nygaard 2009). Spørsmålet er hvordan slike faktorer virker inn på verdiskapingen?

Aktørmodeller bygger gjerne på teoretiske og/eller empiriske studier av individer og organisasjoners atferd. Eksempler på dette er studier av bostedsvalg og lokaliseringsvalg i næringslivet, eller effekter av tilsagn på bedriftsnivå. Disse modellene gir altså muligheten å øke kunnskapen om individer og bedrifters atferd. Det empiriske grunnlaget i slike studier er oftest utvalg av innbyggere og bedrifter. De konklusjoner man kan gjøre på samfunnsnivå fra slike studier varierer veldig med representativitet i data og de analyser av data som er gjort.

Individens vektlegging av livsmiljøfaktorer som i økende grad viktig for valg av bosted, er f.eks. en konklusjon man kan trekke fra aktørstudier. Dette har trolig ført til en dreining mot slike satsinger i mange samfunn, uten at man gjort en studie av hva de lokale problemene og utfordringene er i samfunnet. Tilflyttingsprosjekter basert på et for generelt datagrunnlag, har derfor ofte lav effekt.

Om f.eks. de største problemene er å få kvalifisert arbeidskraft til bedrifter og i kommunen, kan ikke generelle aktørstudier belyse dette. Da må det innhentes informasjon fra de berørte virksomhetene som sliter med å få tak i folk, samtidig som effektene av en tilhørende satsing må analyseres i sammenheng med hva som påvirker utviklingen for øvrig i samfunnet. Slik sett er det ikke nok med et godt datagrunnlag heller. Det avgjørende er analysen og hvordan man gjennom denne vurderer utsagnskraften i data og bruker dette til å utvikle kunnskap om de relevante sammenhengene.

3.2 Aggregerte modeller

Aggregerte modeller opererer gjerne på kommune- eller regionnivå og forsøker å vise sammenhenger mellom faktorer som påvirker attraktivitet og verdiskaping. En slik aggregert modell er Telemarksforsknings attraktivitetsmodell, se. f.eks. Vareide og Nygaard (2014). Denne modellen fokuserer på måling av vekst i attraktivitet for kommuner, hvor dette på befolkningssiden måles som aggregert tilflytting som ikke kan relateres til aggregert vekst i lokale arbeidsplasser. Resultatet blir at storbyregionkommuner som Lørenskog, Randaberg og Ski blir blant kommunene med lavest attraktivitet, fordi veksten i disse kommunene har stoppet opp de senere årene.

En annen slik modell er nærings-NM-modell som fokuserer på måling av kommuner og regioners vekst i næringslivet, hvor dette måles med en indeks basert på bedriftenes vekst og lønnsomhet, nyetableringer og næringslivets størrelse i forhold til offentlig sektor. Blant annet pga. fokuset på vekst, gir modellen gjerne store variasjoner i spesielt mindre kommuner plassering i de årlige kåringene. Et eksempel på dette er Berlevåg kommune som gikk fra 181 plass til 17. plass på kåringen for 2014. Kommunen er mao. nå blant de mest attraktive for satsing i næringslivet ifølge denne målingen. En grundig gjennomgang i Sand og Carlsson (2015) viser imidlertid at det positive utslaget på kåringen kan forklares med flere lokale småbedrifter med lav sysselsettingsevne, stor lokal etterspørsel pga. vindkraft- og kaiutbygging samt at også variasjoner i utenlands arbeidskraft og hvordan disse er registrert, har stor betydning for resultatet.

Her kan det også vises til Wincent mfl. (2015: 70) som mener det er et behov for nye måter å måle og analysere regional innovasjon. De mener det er et behov for metoder der man kan skille mellom ulike innovasjonsstrategier som regioner kan velge å følge, og helst bør man kunne benytte seg av enkel og lett tilgjengelig statistikk. Det argumenteres for at DEA-modellen (Data Envelopment Analysis) og Malmquists produktivitetsindeks er egnet for å måle regional innovasjonsutvikling over tid. Sistnevnte kan forenklet beskrives som en beregning av produktivitetsforandring på ulike geografiske skalanivå (regionale, nasjonale). DEA er en ikke-parametrisk programmeringsteknikk som har blitt benyttet av flere fagfelt en stund, men som relativt nylig har fått oppmerksomhet i innovasjonsforskningen.²

Fokus i aggregerte modeller og studier kan gjerne være netto effekter på aggregert nivå, dvs. f.eks. hvordan sysselsetting og verdiskaping øker i samfunnet og hvordan dette har sammenheng med andre forhold. Jo mindre samfunnene er, jo mer utsatt kan de være for spesielle forhold som registreringsfeil for arbeidskraft, opphopning av investeringer et år og nedgang neste år, hjørnesteinsbedrifter som varierer veldig i produksjon og sysselsetting med etterspørselen. Antall mulige forstyrrelser i de empiriske sammenhengene de aggregerte modellene viser, representerer nærmest et u håndterlig fenomen som kan gi feil konklusjoner om de reelle sammenhengene. Når slike forstyrrelser gir empiriske sammenhenger som ikke stemmer med antagelsene på forhånd eller teorien, brukes gjerne dette til å justere de aggregerte modellene. Likevel er det betydelig risiko for at sammenhengene som identifiseres på samfunnsnivå, f.eks. mellom netto innflytting og arbeidsplassvekst, skyldes helt andre forhold enn pendling og relative attraktivitetsendringer som Vareide og Nygaard (2014) ser på. På samfunnsnivå har vi her et forhold som yrkesaktivitet som kan variere betydelig med dynamikken i arbeidslivet (Sand et al. 2010). I tillegg har vi problemer med riktig registrering i registrene, spesielt for arbeidsinnvandring (Sand og Carlsson 2015).

² Som det påpekes i en nærmere beskrivelse av metoden i appendix 4 i Andersson et al (2015: 104): "Viktig att notera är att DEA inte tvingar alla regioner att jämföras med den "bästa" tekniken, utan tillåter att varje region bedöms mot den innovativa teknik som är mest besläktad med den grundteknik som redan finns i regionen. I praktiken innebär det att arbetskraftsintensiva regioner normalt uppvisar en mycket låg innovationsgrad jämfört med kapitalintensiva regioner. DEA undviker dock detta problem genom att jämföra regioner med ett relevant riktmärke"

Slike aggregerte studier kan si noe relevant om utviklingen i et samfunn, men det er store problemer med å identifisere årsakssammenhenger og effekter av tiltak med bruk av slike modeller alene. Her kreves normalt flere datakilder og nærmere analyse av utfordringer/muligheter og hva som faktisk er gjennomført av tiltak.

3.3 Blandingsmodeller

Blandingsmodeller mellom aktør- og aggregerte modeller, brukes gjerne for å oppnå økt forklaringskraft.

I en studie av Rauma og Rindal (Carlsson et al. 2013) der begge kommunene hadde målsettinger om befolkningsvekst, var det vanskelig å finne sammenhenger mellom bolystsatsing og befolknings- og sysselsettingsutvikling. Her har man over flere år drevet ulike former for utviklingsarbeid, med en vektlegging av merkevarebygging, profilering og bolyst. Her viste de kvalitative intervjuene (aktørmodellen) at de gjennomførte prosjektene kan relateres til endring i selvbilde, stolthet og identitet blant innbyggerne. En positiv stedsfølelse og -identitet kan være selvforsterkende, og tilsvarende kan en negativ stedsfølelse virke i motsatt retning. Eksempel på førstnevnte er enkelte tilbakevendte yngre voksne som hadde tatt utdanning, etablert familie, etablert/skaffet seg utdanningsrelevant jobb og spredte optimisme gjennom bredt engasjement. Hvorvidt slik positiv oppfatning har hatt innvirkning på næringsutviklingen og verdiskapingen i kommunen er det imidlertid vanskelig å si noe sikkert om. Ved bruk av kvantitative analyser og en aggregert modell med sammenligning med andre kommuner, var det ikke mulig å identifisere spesifikke effekter. I studien kom det også fram at det var svært få ledige boliger for eventuelle tilflyttere. Dette innebærer altså at man ved hjelp av intervjuene skapte et datagrunnlag som kunne tolkes i retning av at enkeltindivider har hatt positive effekter av arbeidet, belyst ved hjelp av en aktørmodell. Den samme tilnærmingen/modellen gir samtidig input til analyse av dataene fra den aggregerte modellen (de registerbaserte kvantitative studiene) som isolert sett gjør det vanskelig å si noe om samfunnseffekter av arbeidet (sysselsetting og bosetting), eller hvorfor arbeidet ikke har hatt samfunnseffekter (eks. boligmangel og manglende prioritering av næringsutvikling/arbeidsplasser og/eller årsaker til sysselsettingsendring). Dette understreker typisk nok betydningen av å identifisere konkrete hindringer og muligheter for utvikling og gjøre tilhørende målrettede tiltak.

Storper (2011: 344-345) argumenterer for at en blandingstilnærming - der så vel struktur, som hendelser og prosess innlemmes - kan bidra til forklaringskraft rundt regional utvikling og endring, og som han resonnerer:

...“This would represent a significant departure from most of the research that is reported today, in that it would join approaches that are radically separated in academia: large-scale quantitative analysis of structural determinants as favored by economists, and large-scale comparative development, as in the methodological tradition of Barrington Moore (1966) or Charles Tilly (1984), with the substantive contemporary concerns of comparative growth economics, and the ‘on the ground’ sensibilities of geographers. *Though the challenge is daunting, only an approach that melds structure, events and*

processes, and hence can tackle directions of causality, is likely to advance us significantly in understanding the complex problem of differential regional specialization and development and the large-scale transformation of urban and regional systems”.

4. SAMMENFATNING OG KONKLUSJON

Innenfor en begrenset ramme har vi presentert det vi mener er kjennetegn ved svært mange studier av forholdet mellom attraktivitet og verdiskaping. Vi har for det første aktørmodeller hvor data gjerne er utvalg av individer og bedrifter og konklusjoner på samfunnsnivå ofte er basert på summen av disse individenes/bedriftenes atferd. Vi har for det andre aggregerte modeller hvor data gjerne er lett tilgjengelige data på samfunnsnivå. Begge disse modellene har etter vår mening store svakheter når det ikke er gjennomført en tilhørende grundig analyse.

I vår argumentasjon for en blandet tilnærming, ligger det bl.a. at det må være en analyse som er egnet til å vise sammenhengene mellom individers atferd og samfunnsmessig utvikling. På dette området er det behov for flere studier. Et eksempel på problemstillinger å se nærmere på, er her f.eks. hvordan en satsing på attraktivitet kan tiltrekke seg spesielle typer arbeidskraft til bedrifter eller til å skape arbeidsplasser i et samfunn. Det å få tak i personer som bidrar til å utvikle næringsliv og samfunn, er svært viktig for alle med interesse for utvikling. Her er det imidlertid kunnskapshull om flere typer sammenhenger, bl.a. om hvordan disse velger bosted og hva som skal til for at de f.eks. skal slå seg ned i distriktene. På dette området trengs det flere studier med en blandet tilnærming, hvor det også er ressurser til å gå nærmere inn på denne type personer og hva disse foretrekker i sine lokalmiljø, samtidig som man må ha blikket mot hva dette kan bety i lokalsamfunn av ulik størrelse og som påvirkes av en rekke forhold.

LITTERATURLISTE

- Andersson, M. et al. (2015). Det innovative Sverige 2. Innovation och attraksjon i stad och på landsbygd. Stockholm, ESBRI, VINNOVA
- Andersson, M. Boschma, R. Hartog, M. og Dahlstrand, A. L. (2015). Studenter, spinoffs og diversifisering – Regionale mønstre og storstadsfordelare. I Andersson, M. et al.
- Carlsson, E., Haugum, M. & Aasetre, J. (2013) Lokalt utviklingsarbeid. En vurdering av resultater og effekter i Rindal og Rauma kommune. Rapport 2013. Trøndelag Forskning og Utvikling AS, Steinkjer.
- Cooke, P. (ed.) with Asheim, B.T. Boschma, R. Martin, R. Schwartz, D. & Tødtling, F. (2011). Handbook of regional innovation and growth. Cheltenham, Edward Elgar
- Haugum, M. & Sivertsen, H. (2010) Selvbilde, identitet og omdømme – Veien fra industrisamfunn til småsamfunn i Verran. Rapport 2010:2. Trøndelag Forskning og Utvikling AS, Steinkjer.
- Isaksen, A. (2005). Den kreative klassen og regional næringsutvikling i Norge. NIFU-STEP, Arbeidsnotat 22/2005. Oslo, NIFU-Step
- Johansson, B. Löf, H. & Palmberg, J. (2015). Attraktive regioners betydelse for økonomisk utvekkling. I Andersson et al.
- Kvidal, T. & Nygaard, V. (2009) Sosiokulturelle spenninger: Stedsidentitet I fire nordnorske kommuner. Rapport 2009:1. Norut Alta – Áltá as
- Sand, R. (2010): Samfunnsvirkninger av utbygging i Vanvikan. TFoU-notat 2010:4. Steinkjer: Trøndelag Forskning og Utvikling AS.
- Sand, R., Steen, M. Carlsson, E. og S.K. Nilsen (2010): Langtidseffekter av omstillingsprogram. TFoU-rapport nr. 1 2010. Steinkjer: Trøndelag Forskning og Utvikling AS.
- Sand, R. og Carlsson (2015): Omstilling i Berlevåg. Sluttevaluering av omstillingsprogram. TFoU-rapport nr 7 2015. Steinkjer: Trøndelag Forskning og Utvikling AS.
- Sand, R. (2015). Bolystiltak og betydning for verdiskaping. Presentasjon Oslo 10. desember 2015, Distriktssenterets arbeidsverksted om attraktivitet og verdiskaping.
- Schumpeter, J. (1934) The Theory of Economic Development. Harvard University Press, Cambridge Mass.
- Skålnes, S. , Gundersen, F. Skogheim, R. og Sørli, K. (2011). Langtidseffekter av nasjonale utviklingsprogram. NIBR-rapport 2011:17. Oslo, NIBR
- Storper, M. (2011). Why do regions develop and change? The challenge for geography and economics. Journal of Economic Geography 11 (2011) pp. 333–346

Sørli, K., M. Aure og B. Langset (2012): Hvorfor flytte? Hvorfor bli boende? Bo- og flyttemotiver de første årene på 2000-tallet. NIBR-rapport 2012:22 Norsk institutt for by- og regionforskning.

Vareide & Nygaard (2014): Regionalt samspill og vekst i lys av Attraktivitetsmodellen. TF-notat nr. 27/2014, Bø, Telemarksforskning.

Wincent, J. Ylinepää, H. Anokon, S. & Berggren, Y.G. (2015). Att mäta innovationsutveckling i svenska regioner. I Andersson, K. et al.